

З.І. СИЗОВА, В.М. ГОРБАЧ, К.О. МОЗУЛЬ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(Майдан Свободи 4, Харків 61022)

ЛОКАЛЬНА МАГНІТНА АНІЗОТРОПІЯ АМОРФНОГО СПЛАВУ НА ОСНОВІ Со

УДК 539

Досліджувалися намагніченість, початкова магнітна сприйнятливість і магнітострикція багатокомпонентного аморфного сплаву на основі Со. Визначені постійна обміну α і температура Кюрі T_C сплаву. За допомогою методу, ґрунтованого на теорії стохастичної магнітної структури для аморфних феромагнетиків, по кривих намагнічування розраховані кореляційне поле H_ℓ , поле H_a і ефективна константа K_{eff} локальної магнітної анізотропії, а також стохастичні характеристики локальної анізотропії – середньоквадратична флуктуація поля $\sqrt{DH_a}$ і кореляційний радіус r_ℓ . Вивчено характер температурної поведінки досліджуваних магнітних характеристик. Результати дослідження магнітострикції дозволяють зробити висновок про одноіонне походження локальної магнітної анізотропії сплаву.

Ключові слова: аморфний сплав, намагніченість, локальна магнітна анізотропія, кореляційний радіус, температура Кюрі.

1. Вступ

Магнітні параметри магнітовпорядкованих аморфних сплавів, навіть макроскопічно ізотропних, є випадковими функціями координат, тобто випадковим чином змінюються від точки до точки. Зокрема, магнітна анізотропія може змінюватися як за величиною, так і за напрямом. Флуктуації саме напруженості осі анізотропії призводять до утворення стохастичної магнітної структури (СМС). Метод, що базується на теорії СМС [1–6], дозволяє вивчати стохастичні характеристики локальної магнітної анізотропії (середньоквадратичну флуктуацію і кореляційний радіус поля анізотропії) шляхом експериментального дослідження кривих намагнічування аморфного магнетика.

Відомо, що ряд аморфних сплавів на основі Со належать до класу магнітом'яких матеріалів і використовуються, зокрема, для створення високоякісних датчиків магнітного поля і струму [7]. Властивостями, що визначають "м'якість"

аморфного сплаву як магнітного матеріалу, являються магнітна анізотропія і магнітострикція. Так, сплави $\text{Co}_{72}\text{Fe}_3\text{P}_{16}\text{B}_6\text{Al}_3$ і $\text{Co}_{81}\text{Fe}_{4,5}\text{Si}_{4,5}\text{B}_{10}$, завдяки відсутності магнітострикції, виявляють такі магнітом'які властивості: коерцитивна сила $H_c = 2,8 \text{ А/м} = 0,035 \text{ Е}$, індукція насичення $B_s = 1,0 \text{ Тл} = 10^4 \text{ Гс}$, максимальна магнітна проникність $\mu_{\text{max}} = 2,8 \cdot 10^5$.

Для сплаву $(\text{Co}_{0,4}\text{Ni}_{0,6})_{78}\text{Si}_8\text{B}_{14}$ константа магнітострикції дорівнює нулю при кімнатній і азотній температурах. Аморфні сплави серії $(\text{Co}_{1-x}\text{Fe}_x)_{75}\text{Si}_{15}\text{B}_{10}$, залежно від швидкості охолодження при загартуванні, мають величину λ_s в інтервалі $-2 \cdot 10^{-7} - +1 \cdot 10^{-7}$. Відповідна температура компенсації на $150 \text{ }^\circ\text{C}$ нижча за кімнатну.

Величина магнітострикції також залежить від вмісту як перехідних, так і металоїдних елементів. Зокрема, у сплаві $\text{Fe}_{77}\text{P}_{16}\text{B}_6\text{Al}_3$ величина λ_s змінюється від $2,6 \cdot 10^{-6}$ до $16 \cdot 10^{-6}$ при зміні відношення Р:В від 4 до 2,3.

Метою даної роботи було дослідження магнітних властивостей багатокомпонентного аморфно-

го сплаву Co-Fe-Ni-Cr-P-B, у тому числі характеристик і природи його локальної магнітної анізотропії.

2. Об'єкт дослідження. Зразки

Об'єктом дослідження служив аморфний феромагнітний сплав на основі Co¹. Окрім Co, досліджуваний сплав містить перехідні метали Fe, Ni, Cr і металоїди – P і B. Вміст перехідних елементів у сплаві (у вагових %) за даними, отриманими на рентгенівському мікроаналізаторі MAP – 1 та електронному мікроскопі TESSAN VEGA3, такий: Co – 83,6; Fe – 6,0; Ni – 0,5; Cr – 1,7.

Для вимірювання намагніченості зразок виготовлявся у вигляді паралелепіпеда, складеного з 4-х квадратів з розмірами сторони 1 мм. Квадрати були вирізані зі стрічки досліджуваного сплаву завтовшки 30 мкм і завширшки 16 мм.

Для дослідження магнітострикції зі стрічки вирізувалися зразки прямокутної форми розміром 5 мм × 10 мм. При вимірюванні магнітної сприйнятливості ділянка стрічки навивалася на кінець керамічної соломки, в якій знаходилися дроти термопар.

3. Методика вимірювань

Для дослідження намагніченості використовувався маятниковий магнітометр [8]. Був застосований нульовий (компенсаційний) метод. Питома намагніченість обчислювалася за формулою:

$$\sigma = C \frac{i_k}{mH}, \quad (1)$$

де C – динамічна постійна магнітометра, i_k – компенсаційний струм, m – маса зразка.

Динамічна постійна магнітометра:

$$C = \frac{\sigma_0 m_0}{i_{k0}} H \quad (2)$$

визначалася за допомогою еталонного нікелевого зразка.

Магнітне поле створювалося електромагнітом. Максимальне поле становило 10,6 кЕ. Зразок розташовувався в площині, паралельній магнітному полю.

¹ Стрічка, з якої виготовлялися зразки, була отримана з Харківського фізико-технічного інституту

Вимірювання магнітної сприйнятливості проводилося в малих полях (до 100 Е), що створюються соленоїдом, в інтервалі температур 293–573 К на балістичній установці [8].

Оскільки зміна намагніченості в малих полях пропорційна зміні магнітного поля (χ не залежить від поля), то температурний хід намагніченості відтворює температурний хід початкової сприйнятливості.

Температура Кюрі досліджуваного сплаву визначалася по кривій температурної залежності початкової сприйнятливості в малих полях шляхом екстраполяції ділянки найбільш різкого спаду сприйнятливості до осі температур.

Для вимірювання магнітострикції використовувався метод дротяних тензодатчиків [9]. Відносна зміна довжини зразка, яка дорівнює відносній зміні довжини дроту тензодатчика, обчислювалася за формулою:

$$\frac{\Delta \ell}{\ell} = \frac{1}{c} \frac{\Delta R}{R}, \quad (3)$$

де c – тензочутливість датчика, R – опір робочого датчика (використовувалися стандартні датчики з опором $99,5 \pm 0,3$ Ом), ΔR – зміна опору датчика, яка визначається по відхиленню нульового показника із співвідношення:

$$\Delta R = \frac{10^{-2}}{a_{\text{ет}}} a, \quad (4)$$

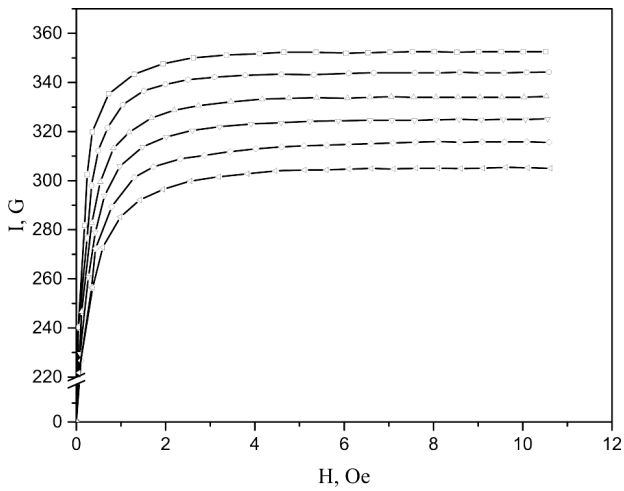
$a_{\text{ет}}$ – відхилення при зміні опору магазину, включеного послідовно з робочим датчиком, на 0,01 Ом, a – відхилення при зміні опору робочого датчика на ΔR . Чутливість установки до відносної деформації становила $8 \cdot 10^{-7}$.

Для виміру температурної залежності лінійної деформації в низькотемпературній області використовувався рідкий азот. Проміжні температури встановлювалися шляхом зміни струму в нагрівальній печі і вимірювалися термопарою мідь-константан.

4. Результати вимірювань. Обробка й аналіз результатів

4.1. Намагніченість

Для визначення стохастичних характеристик локальної магнітної анізотропії проводилися виміри намагніченості в інтервалі температур 220–395 К.

Рис. 1. Польова залежність намагніченості зразка при різних температурах. T , К: 1 – 295; 2 – 315; 3 – 333; 4 – 351; 5 – 368; 6 – 386

При цьому в інтервалі температур 295–395 К вимірювалися ізотерми намагніченості для ряду температурних точок. Деякі з отриманих кривих намагнічування наведені на рис. 1. Характер кривих намагнічування не змінюється при зміні температури, в усіх випадках досягається насичення в полях ~ 5 кЕ.

Для визначення величини намагніченості насичення при $T = 0$ К криві намагнічування перебудувалися в координатах залежності I від оберненого поля (рис. 2) і знаходилися значення I_s при різних температурах.

На рис. 3 наведена залежність $I_s(T^{3/2})$, яка є лінійною, тобто підкорюється закону Блоха:

$$I_s(T) = I_s(0)(1 - BT^{3/2}). \quad (5)$$

Отримане шляхом екстраполяції значення $I_s(0)$ дорівнює 447 Гс.

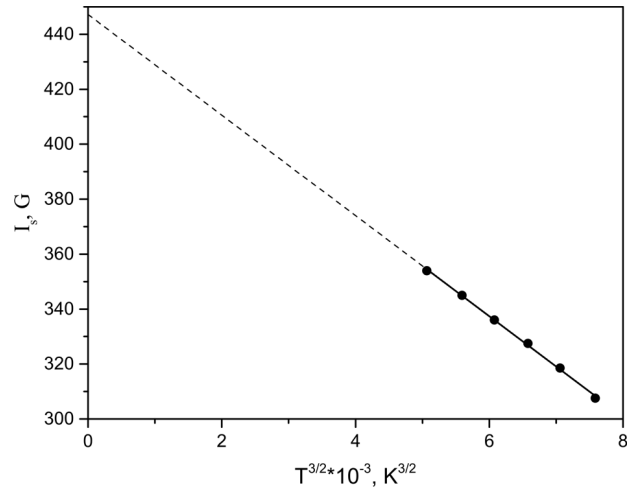
$$\text{Константа } B = (4,1 \pm 0,1) \cdot 10^{-5} \text{ К}^{-3/2}.$$

Знаючи $I_s(0)$ і B , можна розрахувати постійну обміну α із співвідношення:

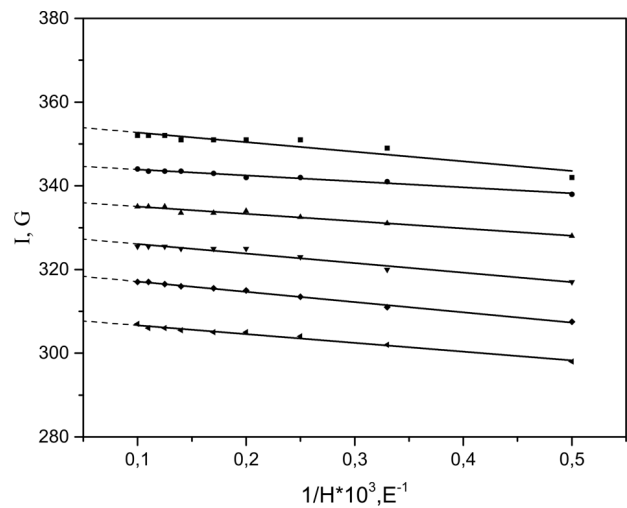
$$\alpha = \left(\frac{2,612g\mu_B}{VI_s(0)} \right)^{2/3} \frac{k_B}{4\pi g\mu_B I_s(0)} [10], \quad (6)$$

де $g = 2$, μ_B – магнетон Бора, k_B – стала Больцмана.

$$\text{Отримане значення } \alpha = (4,7 \pm 0,1) \cdot 10^{-12} \text{ см}^2.$$

Рис. 2. Залежність намагніченості від оберненого поля. T , К: 1 – 295; 2 – 315; 3 – 333; 4 – 351; 5 – 368; 6 – 386

Рис. 3. Температурна залежність намагніченості насичення

Інформацію про характеристики локальної магнітної анізотропії було також отримано з кривих намагнічування.

Крива намагнічування аморфного феромагнетика описується співвідношенням:

$$I(H) = I_s[1 - 2d_m(H)]^{1/2}. \quad (7)$$

Тут d_m – відносна дисперсія флуктуацій поперечних компонент намагніченості, точний вираз для

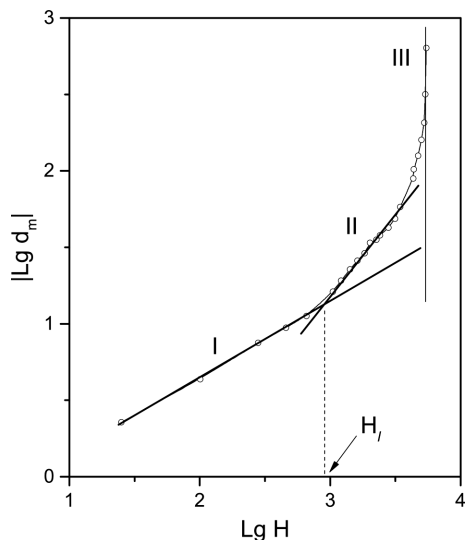

Рис. 4. Польова залежність відносної дисперсії флуктуацій намагніченості при $T = 350$ К

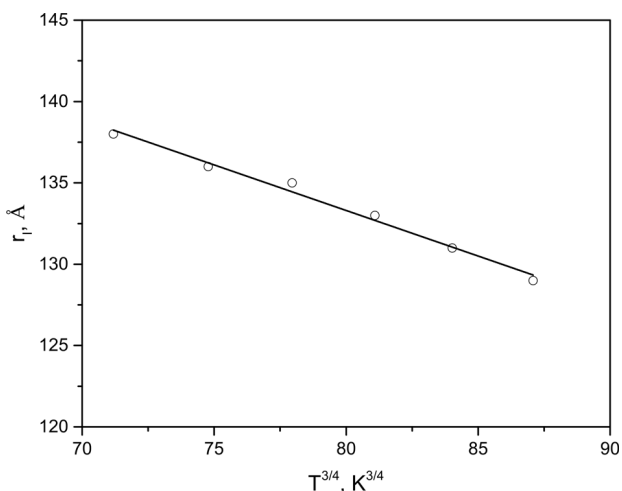

Рис. 5. Температурна залежність кореляційного радіуса локальної магнітної анізотропії

якої отриманий у роботі [3]:

$$d_m = \frac{DH_a^2}{2H^{1/2}(H_\ell^{1/2} + H^{1/2})^3} \quad (8)$$

У цьому виразі $\sqrt{D}H_a$ – середньоквадратична флуктуація поля локальної анізотропії, що характеризує амплітуду його просторових флуктуацій, $H_\ell = \alpha I/r_\ell^2$ – кореляційне поле, що містить інформацію про кореляційний радіус локальної ані-

зотропії r_ℓ , який характеризує протяжність флуктуацій.

Як видно з (8), в області $H \ll H_\ell$ $d_m \sim H^{-1/2}$, а в області $H \gg H_\ell$ $d_m \sim H^{-2}$ поблизу $H \approx H_\ell$ відбувається зміна залежності.

Для визначення кореляційного радіуса і середньоквадратичної флуктуації поля анізотропії криві намагнічування перебудовувалися в логарифмічному масштабі: $|\log d_m| = f(\log H)$. Відносна дисперсія стохастичної магнітної структури d_m обчислювалася з виразу (7).

На рис. 4 наведено криву $|\log d_m| = f(\log H)$ для 350 К (такий же характер кривих при інших температурах). На кривій спостерігається три прямолінійні ділянки, що відповідають різним інтервалам магнітних полів: ділянка I відповідає полям $H \ll H_\ell \ll 4\pi I_s$, ділянка II – $H_\ell \ll H \ll 4\pi I_s$, ділянка III – $H_\ell \ll 4\pi I_s \ll H$.

Кореляційне поле H_ℓ визначалося по перетину ділянок I і II із спільного рішення рівнянь, що описують їх. Було встановлено, що величина кореляційного поля H_ℓ в інтервалі 295–394 К не виявляє залежності від температури і дорівнює

$$H_\ell = (870 \pm 90) \text{ Е.}$$

Величина кореляційного радіуса, вчисленого за формулою

$$r_\ell = \left(\frac{\alpha I_s}{H_\ell} \right)^{1/2}, \quad (9)$$

становить при кімнатній температурі $(138 \pm 5) \text{ \AA}$, тобто відповідає довгим кореляціям, і слабо убиває з підвищенням температури до значення $129 \text{ \AA}$ при 386 К. На рис. 5 наведена температурна залежність r_ℓ . Оскільки ця залежність зумовлена зміною I_s з температурою, то вона є лінійною в координатах $r_\ell, T^{3/4}$.

Поле локальної анізотропії H_a також визначалося із залежностей $|\log d_m| = f(\log H)$. При цьому виявилось, що нахил лінійної ділянки I відповідає теоретичному значенню – тангенс кута нахилу рівний $a_1 = (0,47 \pm 0,03) \approx 1/2$, тоді як нахил ділянки II менший, ніж передбачається теорією: $a_2 = (1,11 \pm 0,06) < 2$. Причиною того, що нахил ділянки II менше 2, може служити присутність у виразі закону наближення намагніченості до насичення для цієї ділянки члена $\sim 1/H$ [3], який може

бути пов'язаний з присутністю немагнітних включень. Поблизу них створюється розмагнічуюче поле, що перешкоджає зміні напрямку частини спінів, в досліджуваному сплаві роль таких включень можуть відігравати атоми металоїдів.

Для визначення поля локальної анізотропії було вибрано ділянку I. Ця ділянка описується рівнянням:

$$-\log d_m = a_1 \log H + b_1, \quad (10)$$

де

$$a_1 = 1/2, \quad b_1 = \log 2 + 3/2 \log H_\ell - \log (DH_a^2). \quad (11)$$

Звідси

$$\log (DH_a^2) = \log 2 + 3/2 \log H_\ell - b_1. \quad (12)$$

Отримане значення середньоквадратичної флуктуації осі локальної анізотропії $\sqrt{DH_\ell}$ дорівнює

$$\sqrt{DH_a} = (290 \pm 69) \text{ E}.$$

Для випадку рівноімовірної просторової флуктуації напрямів осі локальної анізотропії $D = 1/15$ і поле локальної анізотропії

$$H_a = (1100 \pm 200) \text{ E}.$$

Ефективна константа одновісної локальної анізотропії обчислюється з формули:

$$H_a = \frac{2K_{\text{eff}}}{I_s} [8]. \quad (13)$$

K_{eff} має порядок $10^5 \text{ ерг} \cdot \text{см}^{-3}$, як і для сплавів на основі Fe і Fe-Ni, досліджених раніше [11], і зменшується з температурою пропорційно $T^{3/2}$ (рис. 6).

4.2. Початкова магнітна сприйнятливість. Температура Кюрі

Той факт, що константа анізотропії змінюється приблизно так само, як самочинна намагніченість знайшов своє відображення в характері температурної поведінки початкової сприйнятливості χ_0 , яка досліджувалася з метою визначення температури Кюрі сплаву. Початкова сприйнятливість, зумовлена процесами обертання вектора намагніченості

$$\chi_0^{\text{BP}} \sim I_s^2 / K,$$

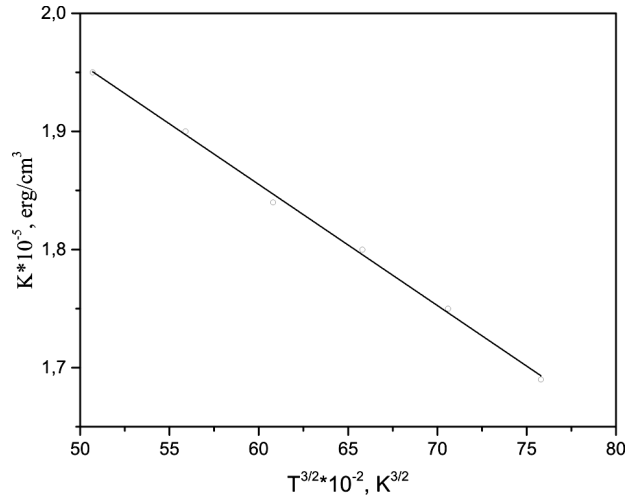

Рис. 6. Температурна залежність ефективного параметра локальної магнітної анізотропії

а зумовлена процесами зміщення доменних меж – $\chi_0^{\text{CM}} I_s / K^{1/2}$, [9].

Якщо константа анізотропії швидше убиває з температурою, ніж самочинна намагніченість, то при підході до точки Кюрі, де K вже мало, а I_s ще значно, повинен спостерігатися максимум на кривій $\chi_0(T)$ з подальшим різким спадом в точці Кюрі (ефект Гопкінсона). Для досліджуваного сплаву залежність $\chi_0(T)$ не виявляє максимуму (рис. 7). Плавний характер кривої може бути пов'язаний з просторовими флуктуаціями поля анізотропії і обміну.

Температура Кюрі визначалася шляхом екстраполяції ділянки різкого зменшення χ_0 до осі T і виявилася рівною

$$T_C = (565 \pm 2) \text{ K}.$$

4.3. Магнітострикція

Ефективна локальна магнітна анізотропія в аморфному феромагнетикі може бути за своєю природою “кристаллографічною”, тобто одноіонною, зумовленою впливом на магнітоактивний атом (іон) неоднорідного електричного поля іонів, що оточують його, і наведеною пружними напруженнями або іншими неоднорідностями речовини.

Для з'ясування питання про те, чи дає внесок у локальну магнітну анізотропію цього сплаву анізотропія магнітопружного походження, були про-

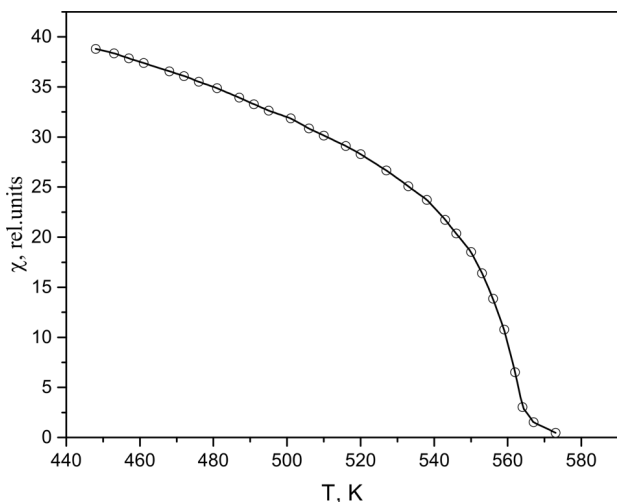

Рис. 7. Температурна залежність початкової магнітної сприйнятливості

**Магнітні характеристики сплаву
Co-Fe-Ni-Cr-P-B**

№	Параметр	Величина
1	Самочинна намагніченість I_s при 0 К, Гс	447 ± 2
2	Постійна Блоха B , $K^{-3/2}$	$(4,1 \pm 0,1) \cdot 10^{-5}$
3	Постійна обміну α , $см^2$	$(4,7 \pm 0,1) \cdot 10^{-12}$
4	Кореляційне поле H_ℓ , Е	870 ± 90
5	Кореляційний радіус r_ℓ при $T = 295$ К, Å	138 ± 5
6	Середньоквадратична флуктуація поля локальної анізотропії $\sqrt{D}H_a$, Е	290 ± 60
7	Поле локальної магнітної анізотропії H_a , Е	1100 ± 200
8	Ефективна константа локальної анізотропії K_{eff} при $T = 295$ К, $\text{Ерг}/\text{см}^3$	$(1,9 \pm 0,4) \cdot 10^5$
9	Температура Кюрі T_C , К	565 ± 2
10	Лінійна магнітострикція λ_s	$< 8 \cdot 10^{-7}$

ведені дослідження магнітострикції. Магнітострикція вимірювалася при кімнатній і азотній температурах в полях до 6,5 кЕ для напрямів вздовж і поперек прикладеного поля. Виміри показали, що в усіх випадках при чутливості установки до відносного подовження $8 \cdot 10^{-7}$ зразки не виявляють магнітострикції. Отже, виміряна локальна анізотропія, в основному, одноіонного походження

Основні результати проведених досліджень наведені в таблиці.

5. Висновки

1. Досліджено намагніченість аморфного сплаву Co-Fe-Ni-Cr-P-B. Встановлено, що в інтервалі температур 220–395 К для сплаву виконується закон “3/2” Блоха. Визначено постійну обміну α . Отримане значення α за порядком величини узгоджується з даними для інших аморфних сплавів.

2. Методом, ґрунтованим на теорії стохастичної магнітної структури, по кривих намагнічування визначені кореляційне поле H_ℓ і поле локальної магнітної анізотропії H_a . Показано, що обидві ці характеристики в інтервалі температур 295–395 К не залежать від температури.

3. Вирахувані стохастичні характеристики: кореляційний радіус і середньоквадратична флуктуація поля локальної анізотропії. Отримане значення кореляційного радіуса $r_\ell \sim 10^2 \text{ Å}$ відповідає довгим кореляціям (неоднорідності на субмікронному рівні). З підвищенням температури спостерігається слабке убування кореляційного радіуса, пов’язане зі зміною самочинної намагніченості.

4. Вирахувано ефективну константу локальної магнітної анізотропії K_{eff} , яка за порядком величини становить $10^5 \text{ ерг} \cdot \text{см}^{-3}$ і зменщується з підвищенням температури пропорційно $T^{3/2}$.

5. Виміряно лінійну магнітострикцію сплаву. Встановлено, що при кімнатній і азотній температурах $\lambda_s < 8 \cdot 10^{-7}$. Це дозволяє зробити висновок про несуттєвість магнітопружного і перевагу одноіонного внеску в локальну анізотропію дослідженого сплаву.

1. В.А. Игначенко, Р.С. Исаков. *Физика магнитных материалов* (Наука, 1983).
2. В.А. Игначенко, Р.С. Исаков. Магнитная микроструктура наноструктурированных ферромагнетиков. *Изв. АН СССР, сер. физ.* **44**, 1434 (1980).
3. В.А. Игначенко, Р.С. Исаков, Г.В. Попов. Закон приближения намагниченности к насыщению в аморфных ферромагнетиках. *ЖЭТФ* **82**, 1518 (1982).
4. Е.М. Chudnovsky. A theory of two-dimensional amorphous ferromagnet. *J. Magn. Magn. Mater.* **40**, 21 (1983).
5. Е.М. Chudnovsky, W.M. Saslow, P.A. Serota. Ordering in ferromagnets with random anisotropy. *Phys. Rev. B* **33**, 251 (1986).

6. А.П. Шпак, та ін. Стохастичнамагнетнаструктурааморфнихстопів. *Наносистеми, наноматеріали, нанотехнології* **6**, 685 (1986).
7. Ф.Е. Люборский. *Аморфные металлические сплавы* (Металлургия, 1987).
8. M. Fähnle, T. Egami. Phenomenological theory of magnetostriction in amorphous ferromagnets. *J. Appl. Phys.* **53**, 2319 (1982).
9. Ю.А. Попков, З.И. Сизова, Ю.А. Николенко. Локальная магнитная анизотропия аморфных сплавов на основе сплавов Ni-Fe. *УФЖ* **35**, 410 (1990).
10. С. Тикадзуми. *Физика ферромагнетизма и практические применения, Т. 2* (Мир, 1987).

Одержано 07.05.18

Z.I. Sizova, V.N. Gorbach, K.A. Mozul

LOCAL MAGNETIC ANISOTROPY
OF THE Co-BASED AMORPHOUS ALLOY

S u m m a r y

The magnetization, initial magnetic susceptibility, and magnetostriction of a multicomponent Co-based amorphous alloy have been studied. The exchange constant α and the Curie temperature T_C of the alloy are determined. On the basis of a method based on the theory of stochastic magnetic structure for amorphous ferromagnets and using the magnetization curves, the correlation field H_ℓ , the field H_α , the effective constant of local magnetic anisotropy K_{eff} , and the stochastic characteristics of local anisotropy – the mean square field fluctuations and the correlation radius – have been calculated. The temperature behavior of the examined magnetic characteristics is analyzed. The results of magnetostriction research allow a conclusion to be drawn that the local magnetic anisotropy of the alloy has a single-ion origin.